

სალიტერატურო და სამეცნიერო ნახატიანი გაზეთი, გამოდის ყოველ კვირა დღეს.

№ 5.

ინვარი 22, 1895 წ.

№ 5.

4781

ერეკლე მეორე (იხ. გვ. 14)

შინაარსი: შესანიშნავი მოვლენა.—რამ მომარჩინა, ლექსი აეკისა.—სხვა-და-სხვა ამბები.—ოლითს ციხეს, ლექსი დეკუ მგერელისა.—საყურადღებო ამბები.—„კვილის“ ორი წლის ნაღვლი გ. წერეთლისა.—შენაშენები.—სამეგრელოს ვიზარება იპო ნეფელისა.—ქართლ-კახეთის შეერთების ისტორიიდან ა. გარსევანაშვილისა.—ჩვენი სახიობა მარჯველისა.

შესანიშნავი მოვლენა

■ ანგარს 17 საზამთრო სასახლეში დიდ ნიკოლოზის დარბაზში წარუდგენ ხელმოწიფე იმპერატორის ამორჩეულნი ორმოცდაცხრა თავად-აზნაურთა საზოგადოებიდან, ას-ოცდა-თერთმეტ ქალაქიდან, ოცდა-ექვს ერობიდან, ოცდა-ორი სამხედრო წრიდან და მიულოცეს ქორწინების დღესასწაული. ახალგაზრდა იმპერატორი გამობძანდა დარბაზში, დადგა შუა ალაგს და უმადლესათ წარმოთქვა შემდეგი:

მოსწრულა გარ, რომ ყოველ წოდებიდან დღეს აქ შეგრებილხართ, რათა განმიცხადოთ ერთგულქვეყნდომობითი გრძნობა, რომელიც მგელთგანგე დეივის ყოველი რუსის გულში; მაგრამ ესეც ვიცი, რომ ამ უკანასკნელს დროს ბევრგან ერთაბით საღისის ამორჩეულებს განუცხადებიათ უგნურა ოცნებები, ვითომც შინაურს გამეუბნაში საჭროა იყოს, რომ ერთაბით წარმოამდგენლუბებ მონაწილეობა მიიღონ. იცოდეს ყველამ, რომ

მე, რომელიც უოკალს ჩემს ღონეს და ძლას მოგასმარებრის საეყოეს, დავიცვო თვით-მპყრობელობას კეოღენ მღიერათ და განუდრეკლათ, როგორც მას იცავდა დუაწყარი განსვენებული მამაკობა“.

ფრიად დიდ-მნიშვნელოვანია ხელმწიფე იმპერატორის ასეთი ბძანება. ამიერიდან ჩვენ უნდა ვიცოთ დარწმუნებული, რომ ხელმწიფე იმპერატორი ძალისამებრ თვითმპყრობელობისა შეუდგება თავის ქვეშევრდომების კეთილდღეობისათვის მზრუნველობას და, რომეკეთილათ განამართლოს თავისი გულისწადილი, მან კიდევ იწება მოწოდება ჭურნალ-გაზეთებისა, რომელთა მწერლების მდგომარეობა მიიღო მხედველობაში და კეთილ-ინება მათი ნივთიერი არსებობის გაუმჯობესება. ამ განზრახვით მან უკვე გამოსცა უმაღლესი უქაზი ყოველწობით ორმოც-დაათი-ათასი მანეთი ვადიდვას დასაჯილოდობლათ იმ მწერალთა და ჭურნალ-მეგაზეთეთა, რომელნიც თვისი სამსახური დეაწლს გაუწივენ თვით-მპყრობელობის მზრუნველობას. მიუცილებლათ ამ გარემოებაში ჩვენ უნდა ვხედავდეთ ერთი შესანიშნავი ნაბიჯის წინ გადადგმას, რადგან უფრო

განათლებულ ქვეყნებში გვირგვინისანი ხელმწიფენი დიდ მნიშვნელობას აძლევენ ჭურნალ-გაზეთების გველინას ხალხზე და დიდათ აუასებენ მათს ერთგულ-ქვეშევრდომობის სამსახურს სამეფო ტახტის გასამაგებლათ. ჩვენ უნდა ვიგულისმოთ, რომ ამიერიდან რუსეთშიაც დადგება ის ხანა, რომ მთავრობას ყოველი თავის კეთილმოსახურებისა და განკარგულების მოსახდენათ ზოგი ჭურნალ-გაზეთები უფრო ერთგულათ მზარს დაუქერენ, რადგან ამ ჭურნალ-გაზეთების მწერლებს ეცოდნებათ, რომ უმაღლესი მთავრობა მათს სამსახურს არ დაავდებს და შესაფერათ მათის მოღვაწეობისა კიდევ დაავილოდებს. ჩვენ მხოლოთ დავერჩენია ვისურვოთ, რომ ჭურნალ-გაზეთების მწერლებმა, როგორც დარაჯთა და ფხიზელთა თეაღ-ყურის მადგენებელთა ერის და ხალხის საკუროებისა, არ უმტყუნან თავის დანიშნულებას, არ დაუმალონ უმაღლეს მთავრობას ნამდვილი მოთხოვნებება ხალხისა და ყოველთვის ცდილობდენ ერის გულში ჩაახედნან ხოლმე ხელმწიფე-იმპერატორი.

რამ მომარჩინა?

და სხვები კი ბანს აძლევდენ, თან გრძნობით და გულის ძვრით.

ურანში მყოფს, ცოცხალ-მკედარსა, ხმა ჩამესმა ციური რამ: ეგრ გიმეტებ სასიკვდილოთ! ჯერ არცაა... ეგრ გაგწირავ!!

თან ჩამოჰყვა, როგორც კიბეს, სამკურნალო იმ ხმას ძალი; ვისუნთქე და შეეფართხალი, გაეახილე სუსტათ თვალთ.

ნათლის შუქმა თვალთ მომპრა, მომეჩვენა რაღაც ბუნდათ... თითქმის დასი ანგელოსთა მებეეოდა მე გარს გუნდათ.

ერთს ეკირა ჩანვი ხელში სულს ატკობდა ქღერით... მღერით

ეთქვი: „სადა ვარ? სად მოვსულვარ? ევლარა ვცნობ მე ამ სოფელს!.. ეს ყოფილა, რომ იტყვიან: ზეცასა და სასუფეველს!..“

ეს სიმღერაც მალამოა წრფელი გულის, წმინდა სულის!.. მშობელი და თვით ნაშობი ზეციური სიყვარულის!“

ეს ეივრძენ და მისუსტებულს სამკურნალოთ მიმიძინა... ეფუცავ, ღმერთსა მხოლოთ ამან!.. ამა, მხოლოთ მომარჩინა!..

აკყო

სხვა-და-სხვა ამბები

ამოცა უმაღლესი უქაზი დასაჯილოდობლათ შეცნიერებისა, სიტყვიერების მოქერეთა და მწერალთა, რომელნიც მოღვაწეობენ ჭურნალ-გაზეთებში. ამათ მდგომარეობის შესამსუბუქებ-

ლათ და წასახალისებლათ ხელმწიფე იმპერატორმა დამტკიცა ყოველი წელს ორმოც-და-ათათასი მანეთი გდიდვას სახელმწიფო შემოსავლიდან და ეს ფული სამეცნიერო აკადემიის განკარგულებას ქვეშ იყოს, რომ ამ ფულიდან დაენიშნოსა გაკორებულ ლიტერატორებს, შეცნიერებს, მათ ცოლ-შვილს შე-

საწევარი და რომელიც მთავანი არ იღებდეს პენსიას სხვა დაწესებულებათაჲს, აგრეთვე პენსიაც დაენიშნოს ხანგრძლივი მოღვაწეობისათვის, ხოლო ხელსამძღვანელო წეს-რიგი, თუ რა წიარათ განაწილდეს და სახელდობთ ვის რამდენი შემწეობა დაენიშნოს, უნდა შემემუშაონ ფინანსისა და საგრო განათლების მინისტრებმა სამეცნიერო აკადემიის თემგადამარხსთან ერთად. ასეთმა განკარგულებამ ხელმწიფე იმპერატორისამ ყურნალ-გაზეთების მოღვაწეთ ღირსება აღამაღლა და აცნობა სახელმწიფო მოხელეებს და უფროსებს, რომ ხელმწიფე იმპერატორს თავის მოხელეებზე ნაკლები ყურადღება არ ექნება მიქცეული იმ მწერლებზე, რომელნიც დადებიან დარაჯათ მთავრობის მზრუნველობისათვის. ძალა ყურნალ-გაზეთებისა მთავრობის შესაწვეწველათ პირველათ ღირსეულათ დაავსეს ნაპოლიონ მესამემ და ბისმარკმა: ისინი ცდილობდენ მათი შემწეობით თავისი პროგრამა და განზრახულებანი გაეტარებინათ ერში. ამის გულისთვის განსაკუთრებით იღეწა ბისმარკმა, რომელმაც დაარსა გერმანიაში დიდ-ძალი თანხა ყურნალ-გაზეთების მწერლების დასაჯილდოებლათ და უწოდა ამ თანხას Reptilien fond.

* *

გამოჩენილმა საფრანგეთის მკურნალმა დოქტორმა რომ გამოუგზავნა თფილისის ქალაქს საჩუქრათ ორასი გრამი ხუნავის ასაქრელო წამალი. ეს წამალი ქალაქმა გადასცა თავის ექიმების რჩევას, რომ დაჭირებულს დროს მიაწვდინონ აეთმოყუდებს. ამის გამო საექიმო რჩევის ზედამხედველი ექიმის სტუფანოვი უცხადებს საყოველთაოთ ექიმებს, რომ თუ ვინმე ღარიბი გახდა ავით სუნავითო, ეთხოვ, მოიქცეს ჩემთან და მე უსასყიდლოთ მიეცემ ხუნავის ასაქრელ წამალსო. ვისაც დაჭირდეს ეს წამალი, უნდა მიმართოს თხ-ავნით საქალაქო სამკურნალოს.

* *

კახეთის რკინის გზა მომეტებულ ნაწილათ უნდა გაიყვანონ ალაზნის ხეობის პირათ. ფულოანი კაცები ახლავე შეუდგენ ამანაგობის გამართვას, რომ ალაზნის პირის ძვირფასი ხე-ტყე გამოზადონ გასაყოფათ.

* *

სახელმწიფო ბანკი აძლევს სესხათ საქონლის გიროაში ყველას მისი ღირებული ფასის ორ მესამედს და სამ მეთხუდესაც.

* *

ამ თვის თექვსმეტი რიცხვიდან გუბერნატორ-

ბი იკრიბებიან ტფილისში, რომ საერთოთ მოილაპარაკონ და განსაჯონ თავის განამგებმო ხალხის სსკრიობანი. ძალიან სასურველია, რომ ქუთაისის გუბერნატორმა წარუდგინოს უმაღლეს მთავრობას სურვილი სამეგრელოს ხალხისა, რომელსაც არა ერთხელ უთხოვინია თვით გუბერნატორისთვის, რომ იქ პირველ დაწვებით სამინისტროს შკოლებში თავის სამშობლო ქართულ ენაზე ასწავლონ ყმაწვილებს. ღღეს ქუთაისის სახალხო შკოლის დირექტორმა სულ აღუქრძალა სამეგრელოს შკოლებში ქართულათ სწავლება და ამისგამო სამეგრელოს ხალხი ძალიან უკმაყოფილოთ არის.

* *

უმაღლესათ გამოიკა ბრძანება სახელმწიფო ხაზნიდან მიეცეს წმ. სინოდს შეიდასიათსი მან. სამრეელო შკოლების შესაწვეწველათ.

* *

თფილისის სამოსამართლო პალატის თემგდომარემ გამოსცა ბძანება, რომ აღარავის არ შეუძლია იარალ-ჩამოკიდებული შევიდეს სასამართლო პალატაში და ობლქის სასამართლოებში. ვისაც ჰსურს იქ საქმისთვის შესვლა, იარალ უნდა ჩამოხსნას და შევიცარს უნდა მიაბაროს.

* *

სამკურნალო დეპარტამენტმა ვადაწვევტა გაიხსნას სავათმოყოფები რაქის მზრავში ს. ამბროლაურს, სენაკის მზრავში ს. ნოლაღეეს, სოხუმის მზრავში ს. დრანდას და ბათუმის მზრავში ს. ქედას.

* *

ბორჯომში რომ ორკალასიანი სასწავლებელია, ის უნდა გადააკეთონ სამოხელო და სახელოსნო სასწავლებლათ, საიდანაც უნდა გამოვიდენ ყოველწიარო ხელობის კაცები. დღედ მთავარი მიზალი ნიკოლოზის ძეს უნებნია თავის ბორჯომის მამულის შემოსავლიდან წელიწადში ოთხასი თუმანი აძლიოს შესაწვევათ ამ სახელოსნო სასწავლებელს და ორი შენობაც დაუთმია.

* *

გორში დაუეცით ყველა სამიკიტნოები, რომელნიც ყოფილან ორმოც საწენზე ახლო ეკლესიებთან. ამისგამო მიკიტნებს შეუქრავთ პირი და სანივარი ვაუგზავნიათ ტფილისის გუბერნატორთან. ჯერ არეინ იცის, როგორ გათავდებთ. ეს სანივარი.

* *

ფოთში ამოუჩრეცით ქალაქის წვერათ თ. დ. დადიანს გარდა ა. დ. ხოშტარია. იმავე სხდომაზე

გადაუწყვეტათ მთავრობისგან ზოძებული 49,000 მანეთით ფოთის ქალაქის ეალი ვაისტუმრონ.

* *

ერთ ნემცეს სახელათ რენგარტენს განუზარახანს დედამიწის ვაკს შემოვლა ქვეითათ. ის გამოსულა რიგის ქალაქიდან და მოსულა ქუთაისს, იქიდან ზეკარის გზით ბორჯომს; იქიდან სპარსეთს გაემგზავრება და მერე გაუტევენ ინდოეთისკენ. ჩვენი კავკასიის ქვეყნებში უნდა გაიაროს შემდეგი ალაგები: ბორჯომიდან წამოვა ხაშურს, გაივლის გორში, მცხეთაში, თფილისში, ერევანში, ჯულფაში და გადავიდეს სპარსეთის ქვეყნებს: მეშედს, თაერისს და ტეგერანს. რენგარტენს ქუთაისამდი სავი ათასი ვერსი კიდევაც გამოუვლია.

* *

ვინ არ იცის, რომ დიდი მნიშვნელობა აქვს, რკინის გზაზე სამეურნეო წარმოების წასაღებ ფასის დაკლებას. აი, ამის გულისთვის ფინანსისა და სამეურნეო მინისტრები ბევრს ცდილობენ. ამ ცოტა ხანში სხვათა შორის მთელი რესეთიდან შეკრებილან ფქვილის გამყიდველთა წარმომადგენელნი პეტერბურგში, რომ მოისაზრონ და გადაჭრილი გადასატანი ფასი ყოველნაირ ფქვილისა წარუდგინონ ფინანსის მინისტრს და იმის მიხედვით რკინის გზის ფასიც დასწიონ ფქვილის წასაღებ-წამოსაღებათ.

* *

თფილისის ფოსტა და ტელეგრაფის გამკეობა ფეირობს, რომ ყველა ფოსტის დაწესებულებანი სულ ერთ შენობაში მოათავსონ და ამ განზრახვით ადვენენ გეგმას ახალი საფოსტო შენობისას, რომელიც იქნება ძალიან ვრცელი და დიდშენი.

* *

კარგა ხანია, რაც ტენზიკი ტიხანოვი გაგზავნილია გამოსადიებლათ, თუ რომელი მიმართულებით უფრო ადვილი და იაფი იქნება რკინის გზის გაყვანა ნოვოროსისიკიდან მოკიდებული სენაკამდის. ამ კამათ ტენზიკი ტიხანოვი სუბჟუს იქით გადაღმა-კავკასიის მხრებისკენ მუშაობს რკინის გზის გაყვანის თაობის შესახებ.

* *

უმაღლესმა კავკასიის მთავრობამ აცნობა ლუბერნატორებს, ახლავე შეუდექით იმის მოსაზრებას, როგორი ვადსახადი უნდა დაეადეთ კავკასიის მცხოვრებლებს, ან როგორ უნდა განაწილდეს ეს ვადსახადი მათზე 1897 წლიდან მოკიდებული.

* *

მადლობა ღმერთს, ათი წლის მოლოდინს შემდეგ ზოგვიერთ ჩვენებურ მუშებს და ხელოსნებს ვშეველებათ თავის ნაშრომ-ნაღვანი ფულდების ამოკება ინტენერ პუზგროფისასგან, რომელიც სურამის ქელზე რკინის გზის ტრატს აკეთებდა გვიარბის გადაღმა-გადმოღმით. მთავრობას გადაუწყვეტია ხაზინაში გვიართ შეტანილი მის მიერ ორასი ათასი მანეთი დაუპირობა და მისგან დაუქმყოფილებელს მუშებს და გზის მოხელეებს გაუყოს. ამზობენ, ინტენერ ბეზგროფისასგან ყველა შეწუხებული მუშები და გზის მოხელეები მიიღებნენ სრულს კმაყოფილებას. ნეტათუ ბევრია ამ საწყლებში კიდევ ცოცხალი, რომ ბოლოს მაინც ეღიროს თავის ნაოფლარის მიღება?

* *

მინისტრების რჩევას გადაუწყვეტია კავკასიაში დააარსოს უმაღლესი სატენიკო სასწავლებელი სახელათ პოლიტეხნიკუმში.

* *

იმედი აქეთ, კავკასიის საზოო ინტენერთა უწყება და დაწესებულება ახალ წეს-რიგისამებრ მალე გადაკეთდეს.

* *

რკინის გზის მოსამსახურეებისათვის, როგორც ვიცით, სავენსიო თანხა დაარსდა. ამის გულისთვის ყოველმა რკინის გზის მოსამსახურემ დიღმა და პატრამ უნდა მონაწილეობს მიიღოს ამ თანხის გადიღებაში და ამისათვის თითოეულს მოსამსახურეს უნდა გამოერიცხოს რამდენიმე ცოტაოდენი ფული. კავკასიის რკინის გზის მოსამსახურეებს გამოეცხადათ ეს ამბავი და ვინც უარს იტყვის სავენსიო თანხის შედგენის მონაწილეობაზე, იმას შტატის მოსამსახურეთა სიიდან გამოერიცხენ და დლიურ მუშათ შერაცხვენ რკინის გზაზე.

* *

თავად ზაქარია გიორგის ძეს ერისთავს გადაუწყვეტია სამი სტიპენდია დაარსოს ჭართველ სტუდენტებისათვის, სამივე ოდესი უნივერსიტეტში.

სტიპენდია უნდა დაენიშნოს ერთი მათემატიკის ფოკულტეტზე, მეორე ისტორიკო-ფილოლოგიურსა და მესამე მომავალ სამკურნალო ფოკულტეტზე მოსწავლეებს. ერთი სტიპენდია იქნება თ. გ. რ. ერისთავსა, მეორე კენიანა ან. იე. ერისთავსა და მესამე თვითონ სტიპენდიის დამარსებელის სახელობაზე. ამ საგანზე თ. ზ. რ. ერისთავს კიდევ გაუმართავს მიწერ-მოწერა პროფ. პეტრიაშვილთან.

* *

ერთი შესანიშნავი საქმე გადაწყვეტია ამ დღებში სენატმა და ასეთი გადაწყვეტილება დიდი სა-

ნუგეშო რამ არის ჩენი ხალხას საყურადღებოთ. ეს გადაწყვეტილება გეიმტიკებს, რომ უმაღლეს მთავრობას შეუძლია მფარველობა გაუწიოს ხალხს იმ ძალმოძრეობის წინააღმდეგ, რომელსაც იჩენს ხან-და ხან ადგილობრივი მთავრობა ყერძო პირის, ან მთელი საზოგადოების და ერის უფლებების დარღვევისათვის. ასეთი მოვლენა გვაგონებს ჩვენ, რომ უკეთუ ადგილობრივი მთავრობა უსამართლო შეეხზო ჩვენს რომელსავე არსებითს უფლებას, მაშინ შეგვიძლია ჩვენ მიემართოთ ან უმაღლეს მთავრობას, ან უმაღლეს სამართალს და ისინი არ დაანაგერინებენ ჩვენს თავს უსამართლოთ არავის. მხოლოდ საქირობა ჩვენ გულმხურვალეთ და მომჭირნეთ მოეციოდით ჩვენს საქმეს. ამ შემთხვევაში დროა, გამოიფხიზლოს ჩვენმა საზოგადოების წარმომადგენლებმა, გუბერნიის და ერობის წინამძღოლებმა, რომ ყოველს ასეთ შემთხვევაში შუამავლობა გაგვიწიონ უმაღლეს მთავრობასთან. ჩენი უბედურება ის არის, რომ ჩენი ამორჩეულები, განსაკუთრებით თავდაზნაურობის წარმომადგენელნი არ შედიან ჩვენს გაჭირვებაში, ან დაუდევრობის გამო და ან უტკიდინარობის გამო. აი, საქმე რაშია: დაღისტანის მაზრის კიურნიის საზოგადოების სოფლის გავცეს მცხოვრებლებს თავის მამულებში აღმოუჩნდათ

ვერცხლის წყლის მადანი. ამ სოფლის საზოგადოებაში გასცა კანტრაბტი ფულიან კაცებზე ეს მადანი საწარმოებლათ, რომ იქიდან შემოსავალი კანტრაბტის ძალით მიცემოდ გააცეს სოფლებს. კავკასიის მთავრობამ ბძანება გასცა, რომ ის მადანი უფლება არა აქეთო. ჩამოართვა და სახაზინოთ შერიცხა ამ მადნის შემოსავალი. გააცეს სოფლებზე მა უჩივლეს სენატში კავკასიის მთავრობას უსამართლოთ მადნის ჩამორთმევისათვის. ახლა სენატს მართლაც უკანონოთ უტენია კავკასიის მთავრობის ძალმოძრეობა და ვერცხლის წყლის მადანი ისევ გააცეს სოფლებსათვის დაუსაკუთრებია. რამდენია ამისთანა საქმეები ჩვენ ქვეყანაში მოხდარი, რომ ზოგ მფლობელებს ადგილ-მამული წართმეოდეს, ზოგ მაზრებში სახალხო პირველდაწყებითი სკოლებს საქმე ურიგოთ დაწყებულყოფს და მით ყმაწვილებს სრულიათ აკრძალვოდეს სამშობლო ენაზე სწავლება, მაშინ როდესაც უმაღლესი მთავრობა კი სამშობლო ენაზე ავადეს პირველდაწყებითს სკოლებში სწავლებას. ამა, თუ უფიქრნით ან ჩვენ მარშლებს, ან სხვა მაზრების და სოფლების წარმომადგენლებს, რომ უმაღლესი მთავრობისათვის შეეტყობინებოდს ასეთი უწესო მოქმედება ადგილობრივი მთავრობისა.

ოლითისის ყიხეს.

ით მგლოვიარე მიჯნურსა იზიდავს სატრფოს სამარე, რომ მოგონებთ წარსულის დაიტბოს აწმყო მან მწარე.

აგრეთვე აქ გადმოტყუარცნიოს, მოკლებულს მშობელ მხარესა, ძეგლო ძველ საქართველოსავე, იზიდავ სულს მწუხარესა!
როს უტხოთ შორის, მართათ მყოფს, გულს სედა შემომავრება, რომ, მცირედ არის მაინცა, მიეცე საბრალო თავს შეება,

მოგზაივარ... შემს ნანგრეებზე

ვისევენ დაღონებულო და დროთ სივრცეში მიმოვფერნ, ოცნებით ვატყებულო!

ვიგონებ იმ დროს, როდესაც შენ იდექ მტკიცე, ძლიერი და შენში მედგრათ ხედებოდა მოსულ მტერს ქართველი ერი;

როდესაც შენს მიდამოში სასიამოვნოა ქართული ისმოდა მხოლოთ ყოველგან...

და შორს, შორს ძვირფას მამულში მიმოვფერნ ეს მოგონება და ყოველისფერს ვეფიწებ, სანამ არ ჰქრება ოცნება...

1894 წ.

დუშუ მებრელო

საყურადღებო ამბები

ფსახეთიდან. აფხაზეთი თავისი ისტორიულ-არხეოლოგიული ნაშთებით საქართველოს სხვა კუთხეებს არ ჩამოუარდება. მართლაც განსაკუთრებულია სიმრავლე ნასაყდრეთა, კიხე-გალაღან-

თა და ნანგრევთა, რომლებსაც ხედავს კაცი აფხაზეთში: ფებს ისე ვერ გადავამო, რამოდენსავე ათს ნაბიჯს ისე ვერ გაივლით, რომ ან ერთს, ან მეორეს არ წააწყდეთ. მაგრამ ამით ჯერ თითქმის სულ არ მიკარებია მკლანე კაცის ხელი. წარწერებიან ნაშთებს უფრო ნაკლებ შეხედებით, თუმცა ასეთებიც მოი-

პოეზიან აქა-იქ... ეს ყოველივე აშკარათ ლაღადებს, რომ აქ ისეთ კუთხეში, სადაც ეს-ეს არის, ახლა იკლებს ფეხს ქრისტიანობა, ოდესღაც დღულდა ქრისტიანობრივი ცხოვრება, გაისმოდა ქართული წირვა-ლოცვა და ქადაგება. მაგრამ განა მარტო ეს მუნჯ-ნი მოწმენი წახსულისა მოგვიტობრბენ ამას? ხალხის მესხიერებაში დარჩენილი თქმულებანიც არა ნაკლები მნიშვნელობის მქონენი არიან ამ მხრივ. მოუყიყიან ამის საჩენებელთა მავალთებს.

კობრის განყოფილების ს. ტუვარჩელში, სამადნო წყლების მახლობლათ, მდნ. ლალიძგის მარცხენა მხარეზე, არის დაშქინდაჩას მთა. ამ საკმაო მაღალ მთაზე, საიდანაც კარგათ მოჩანს სამურზაყანო-აფხაზეთი, — არის ნასაყდრევი, ანუ ნაუდბანოევი აკლდამებთურთ. დაშქინდაჩას ხატი მეტათ ძლიერი და პატექციმული ყოფილა თავის დროზე. ეს იმითაც მტკიცდება, რომ ამ მთის ვერცხვ გველის დროს აფხაზეთი, უფრო კი მონადირეები, დღესაც შესაფერი ლოცვა-ვედრებით მიჰმართვენ ლომზე დაშქინდაჩას ხატს... ლაშქინდაჩას შესახებ აფხაზეთის ზეპირ-გადმოცემა მოგვითხრობს შემდეგს:

ლაშქინდაჩას მთაზე ძველათ იყო უდაბნო. იქ ცხოვრობდნენ მრავალი ბერები. ლაშქინდაჩადან ჩრდილოეთით, უფრო დაბლა, მეორე სოფ. ფოქვეშში იყო აგრეთვე მეორე უდაბნო (ეს უჩანასკნელი შესანიშნავ ბედის ტაძრიდან შორს არ არის). ამ მონასტრების ბერებს ერთმანეთში მისელო-მოსელო ჰქონდათ, მაგრამ თავიანთ აზრებს ერთმანეთს თურმე იმითაც აგებებდნენ, რომ მონასტრებ შორის რაღაც ტელეგრაფის მართულით ჰქონიათ გაბმული. სხვათა შორის სატრაპეზთო (სადილათ) ერთმანეთის დაუკითხავათ ვერ დაჯდებოდნენ: ლაშქინდაჩას ბერებს ფოქვეშელებისაგან უნდა მიეღოთ ნებათივა პურის ჭამაზე. ერთ დღეს, როგორც ფოქვეშელებმა ლაშქინდარლებს არ აცნობეს და თეთონ-კი მიირთვნეს სადილი. უყურეს ლაშქინდარელ ბერებმა, უყურეს: შუადღეს ვადაცოდნა, სამხრობამდის მივიდა, საღამოც დადგა, დაღამდა კიდევ. მაგრამ ევრაჩა ცნობა მიიღეს, ახლა კი მიხედნენ ლაშქინდარელი ბერები, რომ ფოქვეშელ ბერებმა ისინი მოატყუეს და მათდა შეუტყუაბინებლათ თეთონ მიირთვეს სადილი. ეწყინათ ძლიერ ლაშქინდარელ ბერებს. წამოადგა მათი წინამძღვარი, აიღო დიდი „გაე-ე“ ქვა, ჯვარი გადასახა და ჩამოძახა ფოქვეშელებს: „თაზე დაგალეწით ყოველიფერისა“ დაუმხენა მონასტრის და გაისროლა. ქვამ ვერ მიაწია მონასტრამდე, მაგრამ ფოქვეშის მონასტრის მახლობლათ, სულ რამდენიმე ადლის სიახლოვეზე დაეარდა. ის ქვა ახლაც ძვეს იქ და, არა თუ ერთი კაცი,

რამდენიმე კაციც ვერ დაანძრეს ადგილიდან. იმას დღესაც არნა ხელის მოწაიკლები, თითების ნაკეალევი და სს. — დათავა აფხაზეთა, რომელმაც გვიამზოც ეს აბავი.

3. კ —

* *

მართლაც, მისწავლეს მისაკათოთ კი ვათ მოუსდების, მაგრამ ფაჯა საიგის ქვეყანას არ მოუსდების.

სოფ. ზვარეთი (ზემო რაჭა). სოფ. ზვარეთის მკვიდრთ შეადგენს ოთხი კომლი თ. ერისთავები და ორმოცდა თორმეტი კომლი გლეხობა, გვართ კირვალიძეები. აგერ რამდენიმე ხანია, იმთა შევა ჩამოვარდა მტრობა და შური. დიდ გაჭირვებაში არიან საწყალი გლეხები; არ იციან რა გზას დაადგენ, ან რით უშველონ თავს. უმთავრესი მიზეზი ამათი ერთმანეთის მტრათ ვადაკიდებისა, იყო შემდეგი: ამ სამი წლის წინათ თ. პ. ერ — ემა სულ უზბალო მიზეზების გამო უმოსკლა უმოსოოდ ბედი-სავაგ დაწავარული გლეხი ზეთისავრა კირვალიძე. მოულოდნელი შემთხვევით იმას სწორეთ იმ დროს მოვიღო ბოლო, როცა მესამე პირ ცოლშვილს მოვიკიდა (ორი წყება ცოლ-შვილი ციებ-ცხელებამ დაუხიოცა). ამ სამწუხარო ამბავმა აძულა კირვალიძეები და შეუდგინეს სოფლის „პრიგოვორი“ პ. ე — ს, რომელიც უნდა მიერთმიათ ბ — ნი ქ — ისის გუბერნატრისათვის, მაგრამ ამ საქმემ უფრო დიდი განვითარება ჩამოავდო. თავლები სადაც წამოწევიდნენ გლეხებს, სცემდნენ და სიკედილს ემუქრებოდნენ. შემინებულმა გლეხებმა „პრიგოვორი“ თვითვე დახისეს. ჯერ კიდევ თავებმა ქვეშ იყო პ. ერ — ავი, რომ განიძრახა ერთი საწყალი გლეხის მოკვლა; სამჯერ რევილოვერი ესროლა, მაგრამ ის რაღაც განვებთ გადაჩრა.

ბორკლების ჩამდენი ამ ვაშთ ქუთათისის საპყრობილემში ბრძანდება. ამაზე ნაკლებს აღარც სხვები ჩადიან. წარსულ მარიაპოპისტეში თ. პლ. ერ — ემა დაქრა მძიმეთ მკლავში ახალგაზდა გლეხი ი. კირვალიძე. საწყალ გლეხს, როგორც ამბობენ, ხელი დაუსვავდა.

დასულ გეორგიანისთეში თ. ივ. ერ — ვი, ძმა პ — ნის, და ზვარეთში ჩასძებული გლეხი მაქსიმე დაუშვილი რაღაც უზბალო საქმეზე შელაპარაკდნენ, ერ — ემა იძრო რევილოვერი დაგატყუელ გლეხს რამდენჯერმე ესროლა, გლეხმა შეასწრო სახლში და კარი მოუკეტა.

რევილოვერის ტყეია აკვანს მოხედა, რომელმაც

ბავში იწვა, დედ-მამა წივილ-კივილით აკუნან მიცი-
ნდენ, გვანათ ყმაწვილი მოკლესო, ბავში საქაროთ
აქნოდან ამოიყვანეს. მალეობა ღმერთს, არა ენე-
ბოდა რა. მაგრამ თავებმა ე—მა ეს არ იკმა-
და გლესს მეროთ მოუხტა მოსაკლავათ. მაგრამ
გლესმა წინ-და-წინ იგრძნო და საქაროთ ცოლ-
შეილიანა თავი შეაფარა მეზობლისას. ასეთი გაბ-
ლავს საზოგადოთ დამოკიდებულება გლესსა და
თავდაზნაურობას შუა ზემო-რაჭაში. რალა სიტყვით
უნდა მოველოდეთ მომავალში იმ თავდა-ზნაურო-
ბისაკან, რომელიც ხალხის მეთაურობის მაგივრათ,
მასვე დაბრუნებია უკან ოქოქანთ ქორსავით და
მშრომელ ხალხს ხოცავს. არ იქნება კული, რომ ჩვენი
თავდა-ზნაურობის უპირატესობის მძებებელი პუ-
ბლიცისტები ჩაუტყვიანდნენ ამ ვარემოებას.

ზემო-რაჭველი

* *

კახეთიდან, ვინ არ იცის რამდენად ღვთის მო-
სახე და მოყვარე იყო ჩვენი ერი? ვინ არ იცის, რა
თავანწირულნი და უკანასკნელს წუთამდისაც კი
არ იბრძოდნენ? ჩვენი წინაპრნი ენისა და სარწმუ-
ნოებისათვის, რა არის ურჯულულებამ ისე არ მოიყი-
დოს ჩვენშიაც ფეხი, როგორც ზოგიერთს კუთხეში
ჩვენი ქვეყნისა, მაგ. საინგილოში (უწინდელი გა-
რე-კახეთი) და სხვა? განა მოიპოვებდა საღმე იმოდენ-
ნი ნაშთი ძველი ეკლესიებისა, როგორც ქართლ-
კახეთში? განა ესენი ნათლათ არ მოწმობენ, რომ
ჩვენი ერს არავითარი დამპირკოლებელი მიზნებში
არ მიუღია მხედველობაში და სადაც კი მტერთაგან
დევნილთ თავშესაფარი ადგრილ გამოუძებნათ, იქ
უტკველათ ეკლესიაც აუგიათ და ულოცნიათ, რო-
გორც მართლ-მადიდებელთ და წმინდა მორწმუნეთ
თავის რჯულისა, რომლისათვისაც ისე თავდაუზოგ-
ვლათ შწირადღენ სიციხეებს. წარსულთა დროთა
ნაშთნი დღეს თვითონ ნათლათ ჰლაღადებენ მიყრუ-
ებულს და კაცს მიუსულელს ტყე-ღრეში.

ეკლესიებში კვირა-უქმე დღეს ძვირათ შეგე-
დებით მლოცველს კაცსა, იქ ყოველ კვირა-უქმე
დღეს მართო კრებული მლაღადებელი ჰლაღადებს
ეთარკვა უღაბნოსა შინა.

და სად უნდა ვეძიოთ ამის მიზეზი?
თუ ვინმე დაკვირვებია დღევანდელს ჩვენი
ხალხის ცხოვრებას, ჩვენი მოძღვრების ყოფას და
ამათს ურთიერთობას შრეელისადმი, მაშინვე წამოი-
ძახებს: აი, მიზეზო! დიახ, უპირველესი მიზეზი
დღეს ხალხის გულგრილობისა ეკლესიისადმი, მხო-
ლოთ ჩვენი მოძღვრების განუწყობლობა არის მრე-
კლოთან.

სიღნაღის მახრაში ს. გე—ხე მოზრდის-შეგ-
ნიერს სოფელს წარმოადგენს; მაგრამ, თელის მახ-
რაში ამ სოფლისთანა ზნეობით დატყმული და გა-
ლატაკებული მრევლი არ მოიპოვება. ახლა ენახათ,
რა ღირსების მოძღვარი ჰყავს ამ სოფელს.

ვინაღაც დ. მ—შვილს ჰპართებია (?) კოდის
პური. გადაეცალა მას ყმაწვილი და რადგანაც იცო-
და, რომ, ვიდრე წინგასაძილოს სამს მანეთს წინა-
თვე არ წარუდგენდა მოძღვარს, იმის თხოვნას ყუ-
რადგებასაც არ მიაქცევდა, ამისათვის ახლანა მოძღ-
ვარს და თხოვა, რომ „აი, ბატონო, თქვენი წინ-
გასაძილოლი სამი მანეთი და მიცვალებული დასაფ-
ლავეთო“. მოძღვარმა უარი უთხრა და იმ სამ მან-
ნეთთან ერთათ ის ძველი გადასახადიც მოთხოვა,
თუმცა, როგორც შემდეგ აღმოჩნდა, მ—შვილის მი-
ის კოდის პური არ მართებია. რაკი მღვდელმა აღარ
ინება მკვდრის გასვენება იმ მიზეზით, რომ, სანამ
კოდის პურსაც ზედ არ დაამატებ, ფეხსაც არ მო-
ვიცელო, მეტი რა ღონე იყო, მ—შვილმა თავის
ანდრძმ აუგებელი მკვდარი წაიღო სასაფლაოზე
და დაამარბა.

სწორით ამგვართვე მეორე გლესი კაციც იძუ-
ლებული შეიქმნა თითონ დასაფლავებინა თავისი
მიცვალებული.

უწინ იცოდენ და დღესაც ძლიერ პატივისცე-
მითა და გულმოდგინებით მიღვეს ჩვენი გლეს-კა-
ცობა იმ ჩვეულებას, რომ ყოველ შესაძენვე დღე-
სასწაულებში აკურთხებიანებ ხოლმე მოძღვარს
თავიანთ მიცვალებულის საფლავს და რითაც შე-
ეძებდა, ისე უხალის ვალს თავის მოძღვარს. მამა ბ—მა
ამ წეს-ჩვეულებასვე მოულო ბოლო და ერთხელ
და სამუდამით გამოუხტადა ხალხს, რომ ვინც ვინ-
დათ იყოთ, მდიდარი, თუ ღარიბი, ვიდრე თითო
საფლავის საკურთხებლათ თითო აბაზს არ მომცემთ,
მე არავის მიცვალებულის საფლავს არ ვაკურთხებ და
სადაც ვინდათ, იქ იჩივლეთო. ხალხი მეტათ უყმაყოფი-
ლოთ შეიქნა. მოძღვარმა მიცვალებულის სულის
მოსახსენებლათ ორ-კვირას უნდა უთიროს და ფასიც
გარიგებაზეა დაკანონებული; მაგრამ ჩვენი მოძღვარს
ეს დაკანონება კანონათ არ უჩიჩია და ორ კვირას
მთელ წლათ ჩათვლის და შეუკვეთთ, თუ არ შეუ-
კვეთთ, ეს იმისთვის სულ ერთია, თქვენი კი წლის წირვა-
ლოცვის ფასს მანაც გადაგახდენინებთ და ზოგჯერ
წელიწადში ათჯერაც არ უწირავს. ამისი მსგავსი
მაგალითები მოძღვრების ანგარებინა ყოველგან ბე-
რია.

ამას შემდეგ რა გასაკვირი იქნება, რომ გლეს-
კაცსაც ყოველი პატივისცემა დაეკარგოს თავის მო-
ძღვრისა და ეკლესია, სარწმუნოება, ღვთისმოყვარე-
ობა დაივიწყოს? აი, სად არის ჩვენი სასულიერო
წოდების გაგონის დაცემის მიზეზი და რაკი მწყემსი
მგელს დაუმეგობრდება, მაშინ ხომ ცხოვარიც გაი-
ზნევა.

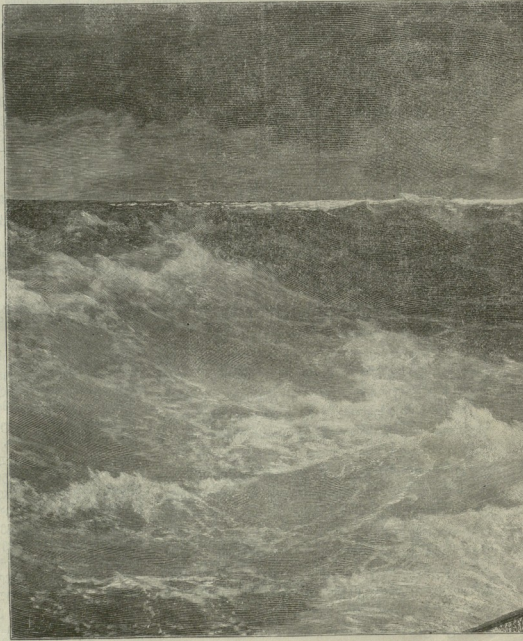
„კეალის“ ორი წლის ნაღვერი

III

დასასრული *)

მ არშან ე. ნინოშვილის საფლავზე „კეალის“ წარმომადგენელი პირველათ შეხედა ახალ გუნდს ჩვენი ქვეყნის მოღვაწეებისას, რომელთაც თავის წარმოქმულ სიტყვებში, ცოტათ თუ ბევრათ, აღნიშნეს ახალი გზა-კვალი თავის მოქმედებისა. „კეალის“ რედაქცია სიამოვნებით მიეგება ასეთს ნიშნებს ჩვენის ახალთაობის მოძრაობისას და, რამდენათაც შესაძლებელი იყო, მოკლეთ გამოხატა პროგრამა მათი მოქმედებისა. ამ ახალ გუნდს ჩვენი ერის მუშაკებისას მან დაარქვა „მე-სამე დასი“. როგორც მკითხველმა იცის, ამ „მესამე დასმა“ და მასმა პროგრამამ მალე გამოიწვია ქართულს ლიტერატურაში ცხარე ბაასი. გამოჩნდნენ მთელი წყება ისეთი მწერლები, რომელნიც წლოვანებით მართლაც ახალთაობას ეკუთვნოდნენ, ზოგ მათგანს ჯერ სწავლაც კი არ დაემთავრებინა და რადგან ახალგაზღვრების ხნიერება საკუთარ პრივილეგიათ მიიჩნიეს, ამისთვის ძალიან დიდი ყოყოჩით და ამაყოებით შემოაუტყეს „კეალის“ რედაქციას: ერ ბედაეს ჩვენზე უფრო ახალგაზღვრებულნი, ნუ თუ შესაძლებელია „ბებრების“ ახალგაზღვრებუნი და სხე. და სხე. „კეალმა“ ამ უღროთ დამქნარს ყვირილებს მოახსენა მათი შესაფერი პასუხი და ცხადათ გაავებინა, რომ აქ ახალი გუნდობა წლოვანებაზე კი არ არის დამოკიდებული, არამედ მიმართულებაზე და მისწრაფებაზე. ახალი მუშაკთა გუნდში. შესაძლებელია, მოხუცებულნიც ერიონ და უწლოვანო ახალგაზღვრებიცო. „მესამე დასი“ წლოვანებით კი

არ განსაზღვრავს თავის პროგრამის მოქმედებას, არამედ იღვით, პრინციპითა. აქ ახალი არის მხოლოდ გზა, აღნიშნული მოქმედებისათვის, და არა თვით მანვე მოსიარულე მუშაკნი, რომელთაც ახალი გაჭირილი სერელი (სეე) გააქეთ. ამ სერელში მოხუცებულთან ახალგაზღვრებულს გვერდით დგას და ხშირათ ისიც მოხდება, როგორც თვით „ივერია“-მოამბის* მაგალითი გვიჩვენებს, რომ ბრძოლაში გა-

მოცილილი მოხუცი მუშაკი ახალგაზღვრებულს თავში უდგეს და გზას იკვლევდეს. მართლაც აქ გასაკვირი რა უნდა ყოფილიყო? ცხოვრების პროგრესი, წარმატება, ყოველთვის თვითონ გაიკვალავს ხოლმე თავის გზას და ეინც ამ გზას მიყვება, სულ სულითა, მოხუცებული იყოს, თუ წლოვანებით ახალგაზღვრე, მაინც ამ ახალ გზაზე დგას და ახალი გუნ-

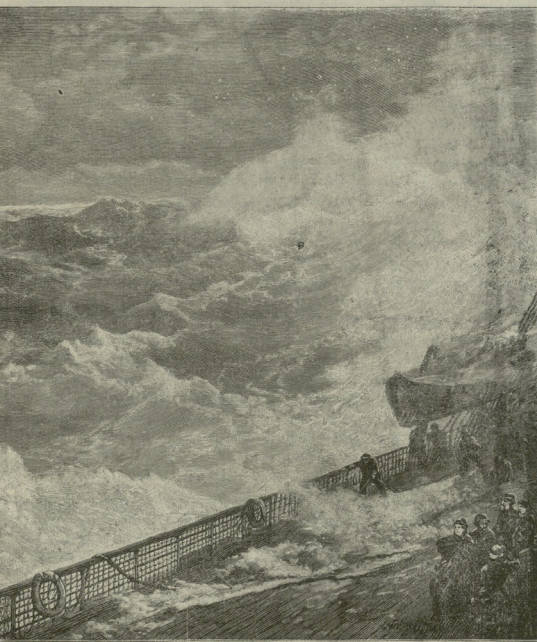
*) იხ. „კეალი“ № 3

დიც ეწოდება, ოღონდ კი იმდენი ძალი გამოიჩინოს, რომ ახალ გზას გაჰყვეს, იკელიოს, იბრაჰიმოს, გაიმარჯვოს, ქაცვითა და ეკლით მოზნეული ბილიკი გზა-ტყეცლიათ გახადოს; მაშინ მიუცილებლათ ახალი ცხოვრებაც მისკენ იზამს პირს. უკან ჩამორჩენილები, დაერდომილები, რომელთაც არც მხნეობა, არც გამბედაობა და არც ძალი მოადვთ, რომ მტრის ტყვიას პირდაპირ მკერდით შეხედონ,

ასეთი იყო ხასიათი წარსული წლის ცხარე კამათობისა „იეგრია“-„მოამბესა“ და „კვალს“ შორის.

რომ უფრო დაწერილობით და თეოსოფიით გამოეარკვიოთ თავი-და-თავი მოსაზრება, რომელშიაც „იეგრია“-„მოამბე“ ემბროდა, ეკამათებოდა „კვალს“, საქიროა, მოკლეთ გვიხსენეთ ის უმთავრესი საკითხები, რომელნიც ასე თუ ისე, დაყენებულნი იყვნენ „იეგრიაში“ და „მოამბეში“ წარსულს წელს. წინა სტატიებში (იხილეთ ამ წლის „კვალის“ № № 1, 3) ჩვენ უკვე ცხადათ გამოეთქვით ჩვენი პროგრამა შესახებ შკოლისა, ბანკისა და ეროვნული ურთიერთობისა და ამ პროგრამის არაფერი საერთო არაა აქვს ზემოხსენებულ ქართულ ეურნალ-გაზეთში გამოთქმულ მოსაზრებასთან. ახლა დაგვჩაჩა მხოლოდ ჩვენი უმთავრესი საკამათო საგანიც გამოეარკვიოთ. ვინ იტყვის, რომ ჩვენ ქართულ გამოცემებს გულწრფელი აზრი ჩვენი ერის სიკეთისა, კეთილ-დღეობისა, წარმატებისა არ უხელომძღვანელებდეს, მაგრამ საქმე იმაშია, ვის როგორ ესმის ეს ჩვენი საქიბრობოტო, სანუკარი და საეღალოო ქართველი ერი და მისი წარმატება? ყოველს ჩვენ ქართულს გამოცემათავანს საგნათ აულია ამ ჩვენი გათახსიროებული საქართველოს ერის ბედისწერა, იმის საბედნიეროთ ცდილობს, უნდა მის იარებს რაიმე განსაკუთრებული წამლი დაადვას, მაგრამ თითოეული მათგანი სული სხეულად-სხეულად ბარკის წამლებს ულესავს. თვითონ თავის თავი მიაჩნია მხოლოდ ჯანიოზ ექიმათ და სხვას კი აძაგებს, სახელს უტყვის.

ეკვი არ არის, ბეგრს იყვირებენ; იქნება ამათ უკანონოდანაც ავემონ გახურებული ტყვია წინმსვლელებს. მაგრამ მხნე მებრძოლი არც წინიდან გამოტყობილოს ფინთისს შეუშინდება და არც უკანიდან დადევნებულს ტყვიას. ის მაინც წინ მიდის, არღვევს ტალღებს აგორებულს ზღვაში მანამდის, სანამ ბედისწერა არ მოუღებს ბოლოს უშინარს მებრძოლს.

შესაძლებელია, ეს მას თავის ერის გულწრფელი სიყვარულითაც მოუღიოდვს, მაგრამ განა არ გინახავთ, რომ უგნურს დედას თავის ავითყვიო შეილის განსაკუთრებულთ საწამალი მიეცეს და მოეკლას? ასეთია ჩვენი ქართული ეურნალ-გაზეთების საქმეც. ყოველი მათგანი თავისას გათახსის, ყოველ მათგანს მოუპოვებია თავისი დასი მკითხველებისა,

რომელიც მართლაც თავისი საყვარელი ყურნა-ლის, ან ვახუშტის მხედველობით ხელდას, მისი გონებით სავსე, მისივე ერთ უპატიურათ ისხედეს სხვა მოწინააღმდეგე ყურნალოს, ან ვახუშტის მოღვაწეობას. მაშასადამე აქ ქართულ გამოცემებთან ერთათ დაარსებულან კიდევ სხვა-და-სხვა მკითხველების დასებიცა. თუ ვნებათ, აქ პარტიულ ბრძოლას ისეთივე ნიადაგი მოუპოვებია, როგორც ევროპაშია. როგორც ევროპაში, აქაც მკითხველები ერთდებიან იმ ვახუშტის და ქურნალის კითხვას, რომელიც ეწინააღმდეგება მათი საყვარლის ყურნალის, ან ვახუშტის მოსაზრებას; მაგრამ, ჩვენდასაზნებნით, უმთავრესი ნაწილი ჩვენის ერისა ამ მებრძოლ დასებში არ ჩარეულა და ყველას აზრებს და საქამათობას უპარტოთ, მიუღწეველათ ისმენს; მას იმდენათ მკიცრესლი გონება და მოსაზრება აქვს, რომ მაშინვე შეიტყუებს ჭეშმარიტებას სად უყავუნებს, რომელიც ტუჟის და რომელიც უფრო სწორა ვხას ადგია. რაკი ასეთი ნიადაგი აქვს ჩვენს გონებით მხენულ მთესველებს, მამ რილას უნდა გვეფიქრებოდეს. დაე, თითოეულმა ჩვენმა ქართულმა გამოცემებმა გარემოებისა და ღონის მიხედვით გამოაჩინოს თავისი მიმართულება, პროგრამა და წადლები. დასთა ვარგემ მღვანე მერ გულწრფელათ ვაჩრჩენს და, აღრე თუ გვიან, ჭეშმარიტების მქადაგებელს მივმხრობა. მაშასადამე დასებთან ბრძოლა ჩვენ ამა, რათ უნდა გვაშინებდეს... ვისაც ვრი მივმხრობა საესებით, ბურთი და მოედანი, აღრე თუ გვიან, იმას დარჩება.

მეთომხოვლ წლებში განან ჩვენში ერთი პაწია დასი განათლებული თაობისა, რომელმაც დაარსა თავისი საკუთარი გამოცემა „იმედი“ და აღიარა, რომ საქართველოს ხსნა გლეხკაცობიდან უნდა წარმოადგესო. იმან იცოა მხოლოთ გაუნათლებული გლეხკაცობა ერთ და რწამდა, რომ მხოლოთ ამ გაუნათლებელი გლეხკაცობის საშობად უნდა წარმოადგესო განებებლი მოძრაობა, რომელიც უნდა შეიძაგოს საქართველოს ერთო. ეს დასი ქადაგებდა მხოლოთ გლეხკაცობაში მოქმედებას, მას ის მიანდა მხოლოთ ერთ და ვარგემ გლეხკაცობისა მას არ რწამდა არაფერი. ამ სახით დაარსდა რუსეთის მიზამეით ჩვენშიაც ესრეთ წოდებული **народник**-ობის დასი, ან როგორც „კვალში“ უწოდებან ხომელელმა „დასი ტეტიაობის მოტრფილიეთა“. მაგრამ გამოჩნდა, რომ ამ ცალკერმმა მიმართულებამ ვერ მოიპოვა თანაგრძნობა საქართველოს ერისა და მალე დაკარგა ნიადაგი მოქმედებისა. ის დანიტქა ცხოვრების ახალ მიმართულების მოარგეში და ზოგიერთ გადარჩენილთა მალე შეაფარეს

თავი „ივერის“ რედაქციას, რომლის ხელმძღვანელმა თავისი ზეგავლენით ადვილათ შეუცვალა „ტეტიათ მოტრფილიეთა“ მათი ელფერი; ის კიარა, კიდევ შეიტარო ისინი და ვადასცა მათ საესებით თავისი საკუთარი შეხედულება, თავისი საკუთარი გულის წადილი. ამ სახით ძველი ნაშტი „ტეტიათ მოტრფილიეთა“ შეუსისხლბორცდა ახალი „ივერის“ მიმართულებას, რომელმაც მალე წამოაყენა და ძალიან ცხდათაც გამოარკვია ამ უქანასკნელ ორი წლის განმავლობაში თავისი პრინციპი და პროგრამა. წინააღმდეგ გლეხკაცობისა „ივერიაში“ წამოაყენა წინ თავდა-ზნაურობა, როგორც წარსული საქართველოს ისტორიული კულტურის ნაყოფი, უპირატესი წოდება... მას არ დაჩნა შეუმჩნეველათ მოუძღურება საქართველოს წარჩინებული წოდებისა და ამის გამო დაიწყო ქადაგება, რომ თუ უნდა თავდა-ზნაურობას მისი ისტორიული როლი შეიჩინოსო და მომავლშიაც საქართველოს ერს სათაეში უდგესო, ეცადოს ევროპის განათლება შეითვისოს და არავითარ სოციალურს (საზოგადოებრივს) მდგომარეობაში მისი ერთხელე შეძენილი უპირატესობა არ დაკარგოსო, არავის დაუთმოსო.

ჩვენ დღეს ვაჭრების კაპიტალისაგან დაზვერას ეტრობი; „ივერის“ და „მოამბის“ პუბლიცისტები კი ქართველი ერის საკუთარდღეოთ მეორე გვიჩის კაპიტალსაც ზედ გვიმატებენ, ალბათ, რომ უფრო ღონიერათ გამოწურონ საქართველოს ერს საჩინო-საბადებელი. ამ სახით, როგორც თვით მკითხველი დანიხავს, სალიტერატურო ასპარეზზე გამოჩნდა ორი დასი: ერთი, — რომელიც ქადაგებდა თავდა-ზნაურობის კეთილ-დღეობის პრინციპს, მეორე — რომელიც მართა გლეხ-კაცობის ბე ის-წერის ვაუშჯარბესობაში ხელდაედა საქართველოს ერის ხსნას.

„კვალის“ მეთაურებმა უარჰკვეს პირველი დასის შეხედულებაც და მეორისაც, რადგან ორივე იყო ცალკერძი და უსრული. როგორც მთელს კაცის ტანს ევროცალცხლებს მარტო წელ-ქვემოთი ტანი, ან მარტო წელზე-მითი, ისე მიივლეს საქართველოს ერს სიკეთე არ დაეყრება, თუ მარტო მის თავდა-ზნაურობაზე ვიზრუნეთ, ან მარტო მის გლეხობაზე. ამისთვის „კვალი“ დიდი სიხარულით და აღტაცებით მიივება იმ ახალ განზე მოსიარულე „მესამე დასს“, რომელმაც უარჰყო წოდებათ განკერძოებება და მთზე მზრუნეველობა. იმან გამოაცხადა საგნათ თავის ზეგავლენისა მთელი საქართველოსი ერი, განურჩევლათ წოდებისა, შთამოებისა და მოხელობისა. საქართველოსი ერი მარტო გლეხ-კაცობა, ან მარტო თავდა-ზნაურობა კი არ არის, არამედ ეს არის შემკრებლობითი არსება, რომელიც „მთავრად“ არის, თავდა-ზნაურიც, ლედილიც,

ვაჭარო, მოხელეც და მოქირავე ყმაც. ამ შემკრებელობით არსებებს ეწოდება საქართველოს ნაციონალური კულტურით ზრდილი და გამაგრებული თავისი ერთი, თავისი ნაციონალური სარწმუნოებით და თავისი ნაციონალური თეთი-არსებობით. აი, სავანი ჩვენი ყურადღებისა. ჩვენ უნდა ევკადლოთ, მხარი მიეცეთ ყოველ ისეთ გარემოებას, ყოველ ღონისძიებას, რომელსაც შეუძლია მთელი საქართველოს ერთი განამტკიცოს, გააღონიეროს ერთიანობით, პოლიტიკურათ და ეკონომიურათ; აგრეთვე უნდა ეწინააღმდეგეთ ყოველს მცადონებობას, რომელსაც შეუძლია რომელიმე ნაწილი ამ შემკრებელობით ერთარსებობისა გააბატონოს და დაწინაუროს სხვა მის ნაწილებზე. ამ პრინციპის ძალით ჩვენ არ თანაუგრძნობთ, მაგალითად, ყოველსავე დაწესებულებას, რომელსაც ჰქვია ან მარტა თავდაზნაურობის სახელი, ან მარტა გლეხობის, ან ეაჭრობის სახელი. ჩვენ ბედნიერათ დიგინედიტ, მაგალითათ, იმას, რომ ჩვენს სათავად-ზნაურთა შკოლაში თავადისა და აზნაურის შვილს გვერდით გლეხის შვილიც მჯდარიყო. ჩვენ ეგსურს, რომ სალოლო გამგეობაში და სამართალში გლეხი და თავდაზნაური ერთათ განიგებოდნენ და ერთათ განისამართებოდნენ. ყოველი საერთო კაპიტალის წარმოება, რანარი და რა ფორმაც უნდა იყოს ის, მაგალითად, ბანკები, თუ საურთიერთო გამსესებელთა შემნახველი ამხანაგობა და სამრეწველო კრედიტო, უნდა იყოს გამართული ყველასთვის, წოდების განურჩევლათ და ყველა ამგვარს დაწესებულებას უნ-

და ერქვას ქართული დაწესებულების სახელი არაა „სათავად-ზნაურო“, არა „სავლენო“, არამედ საზოგადო, სანამ ქართველი ერთი თანასწორ უფლებას არ მიიღებს სხვა ერებს შორის. აი, ასეთი ერთგონული პრინციპი წამოაყენა წინ „კვლამა“ და ამიტომაც უწოდა მან თავის მომხრეებს „მესამე დასი“, რადგან ის მართლაც მესამე დასია, თუ მივიღებთ მხედველობაში ორის ზემოხსენებულის დასის არსებობას. და რომ ისინი არსებობდნენ, ამში ეტევი არ არის. ისინი ამ „მესამე დასზე“ ბევრათ აღრე მოქმედებდნენ ჩვენს ქართულ ლიტერატურაში და ცხოვრებაში.

ისტორიულ პროგრესს მეთვრამეტე და მეცხრამეტე საუკუნისას ჯერ ჩვენში ჯეროვანი ნაყოფი არ გამოუღია. და რა არის ამის მიზეზი? ის, რომ ამის ეწინააღმდეგებთან ერთხელე დამკვიდრებული ჩვენში ისტორიული გარემოებით ისეთი გარეშე ძალები, რომ სანამ ისინი იქნებთან ძლიერმოსილინი, მანამ ჩვენც უნდა ეიშრომით თავგამეტებით, რომ მიეყუთ მართლთ ევროპას პროგრესის კვალს. ჩვენც ის იარაღები უნდა ეიხმართ ჩვენი წარმატებისათვის, ჩვენი თეთი-არსებობის დასაცველათ, რაც ევროპის ერებს უზნარიათ. აი, თუ ვნებათ, ამ მისწრაფებაში გამოიხატება ჩვენი პროგრამა მოქმედებისა და ამით განცხებადებით ორს ჩვენ წინამორბედ დასებთან, რომელთა წარმომადგენლებათ მიგებანია ღღეს „იერიო“ და „მაიმე“.

გ. წყნოელი.

შენიშვნები

ერიაში“ ერთი შესანიშნავი რამ იბეჭდება: „კაცობრიობა და ხალხონობა“. ეინც ამ სტატისა წიკითხავს ბერს რასმე გაიგებს და გაიკნობს... გაიგებს, თუ რა არის: „კონსოპოლიტობა“, „პატიოტობა“, „ინტელიგენცია“, „ჰუმანიზმი“, „დეკლარაცია“, „რეაქცია“, „აუტო-დაფე“, „ინიციოტობა“, „ალტრუიზმი“ და სხვანი. შეისწავლის: ქართლენს, ჩინეთს, ინდოეთს, რომს, საფრანგეთს, ინგლისს, და სხვა ძეგლს და ახალს ქვეყნებს. — გაიკნობს შესანიშნავ პირებს: კარლიეს, ჰანიბალს, ვახტანგბალს, კეისარს, პიტს, ბუთას, კონფუციას, ზირაქს, სოლომონს, მუციას ულრიხ-ფონ-გუტენს, ეტიენ-დებოეტს, კანტს, ლოკს, რუსოს, კენს, კატონს და ბოლოს თეთი აეტორს ანტონს. — ამებს ყველას მკითხველი შეიძენს რამდენიმე წამის განმავ-

ალობაში, რადგანაც ესე ყოველივე ზემოხსენებულო ერთ პატარა ტაფაშია ჩადომხლებული. ამ დაუხრულებელ სტატისა პატარა დღევანდელ ნაწყევტს სამეცნიერო და საფილოსოფოსო მნიშვნელობას გარდა, საუდაგოგოა ხასითითა აქეს, მაგალითათ, აქვე შეხედებთ „ჩქარ-სათქმელ“ ფრაზებსაც: „კაცი ყოველთა კაცია და ყველა კაცი კაცია. ყველა კაცი კაცს ეკუთრად უნდა ემკობდეს, კაცურად უუტრებდეს, კაცურად სცემდეს პატივს“ და ეს იქნება კაცის კაცური კაცობრიობა!... ეს არა სჯობია ჩვენ ხალხურ ჩქარ-სათქმელს: „ჩიტმა რკო ჰვამ, რკო ყლაპა, რკო მუხაზე გაიტანა!... მუხას რკო რალთ უნდოდა, რომ რკოებს რკო მოუმატა?“...

ზოგჯერ რომ „ნაცარ-ქექიობა“ გვირობათ ჩართულბა ბოლომე, ამას ზღაპრებოც ვეიოწმებენ: ერთი ნაცარ-ქექია, რომელსაც ზურგზე ნაცრით საღეგულა ეკიდა და კალთაში ჰყლიტი ყველის მერტი

არა ედგა-რა, მიადგა მდინარეს და შიგ ვასელა რომ ედღარ გახედა, დალონებული ჩამოჯდა კიდებზე. ამ დროს მეორე კიდით მოადგა დევი წყლის საყლაპავათ. ნაცარ-ქექიამ შენიშნა და მიიყურა: „ეინ ხარ და რა სულიერი, რომ ჩამასულხარ და წყალს მიმღვრეო.“ — თეთითა შენ ეინ ხარ, რომ აგრე მედღვლებო? შეუძახა დემა. მე მძლეთა მძლე ნაცარ-ქექია ვარო, დასამტაცებლათ მე ჩემ ძალონეს გიჩვენებ და შენც შენი მიჩვენეო; შენც აოდ სიბი ქვა და მეც ავიღებო, ორივემ ხელი მოეუჭიროთ და ეინც წვენს გაადნეს, ეაჯაკიც ის იქნებოა. მოუჭირა დემა ქვის ხელი და სულ დაფშენა, ამოიღო ნაცარ-ქექიამ ჩუმათ ყველი და წათხი გაადინა. გაუჭირდა დღეს. — აბა, ახლა ამ რიყებზე გავიქცეთ, რომელი უფრო დიდ კორიანტელს აადნესო, აძენძულდა დევი და სულ ლაწა-ლუწი დაწყებინა ქვეს და კორიანტელი მიანც ეერ აადინა. ვატუნსულდა ნაცარ-ქექია, — ჰქრა სადგისი გულდას, გახეთქა და ბღღერი დააყენა გზაზე. ამან სულ გააოცა დევი და შეეხვეწა ნაცარ-ქექიას: ან მიძმე და ან მიყმეო. ნაცარ-ქექიამ ისარგებლა დევის უმეცრებით. იყო და უბრძანა: რადგანაც ვეხის დასველება მეზარება, შენ გამოდი, შემიტანე მხარზე და გამიყვანეო. შუა წყალში რომ შეიყვანა, დღეს ემჩატა ნაცარ-ქექია და ჰკითხა: აგრე მჩატე რათ ბრძანდებო. ნაცარ-ქექიამ მედიღურათ უპასუხა: შე, სულელო, მე ისეთი მძიმე ვარ, რომ დედამიწის ქვეს-კენში ჩატანა შემომძლიო, მაგრამ ცაში თოკით მიჭერენ, რომ საცადაობა რამ არ მოეხდინოა და თუ გინდა დევეშეები აპლეო, დააქ-რა კასერზე სადგისი დღეს, დემა სიმჩრით გონება დაჰკარგა და შეეფერა: შენი ჭირიმე. უბრძანე რომ ისე მადლა აგწონ, ხელი არ შევიშვანო“. — ეს ზღაპარი საუცხოვოთ ასურათებს ზოგიერთი ნაცარ-ქექია გმირების ხალხთან დამოკიდებულებას. მაგალითი დღესაც ბევრია, მაგრამ რომელ ერთს მივათითოთ. ხალხს, ამ მართლა და დევეშეებს, ზოგჯერ ნაცარ-ქექია — მართლა გმირი ჰგონია და ტყუედება. მართლა ეს მოტყუება დიდხანს ეერ გაატანს და ოდესმე გამოჩნდება სიმართლე, მაგრამ „ნაცარ-ქექიები“ კი დროებით მიანც სარგებლობენ და თამამათ გაიძახიან: „მოდით ებრძოლოთო!“ ეს სიტყვები გვაკონებენ ისტორი-

ულ ამბავს; „ხრესილს“ ომში მეფე სოლომონს დაუძახა აბამიძე: „თუ გულს გერჩის, აქ ამოდი და მებრძოლო!“, ბიძაჩემო, შენ ისეთ სვეტს ამოფარები ხარ, რომ უფნებელი ხარ და ზურგ-გამაგრებულიო!.. მოედანზე გამოდი და მაშინ ნახავ სერისო — მიუგო სოლომონმა.

ერთი გასათხოვარი ქალი ამბობდა: „მე ისეთი ვინმე ვარ, რომ ჩემ ქმარს წაჯექ-უკუჯექის ცეცხლს დაეუთმებ და პურით პურს ეაქმეო!“ რომ გათხოვდა ქმარმა უთხრა: „მკეცა და, აბა, ერთი „წაჯექ-უკუჯექის“ ცეცხლი დამიმთეო“. ცოლმა მოიტანა ჩალი-ბულა, დააქრა ცეცხლზე და შეუტია... რომ აბრიალდა ალი, ქმარი იძულებული შეიქნა, უკან დაეხია, მაგრამ ჩქარა ქმარი ისეე წინ წაჯდა. — ცოლმა უთხრა: აი, ეს გახლავსთ ჩემგან დაბრიალებული „წაჯექ-უკუჯექის“ ცეცხლიო. — ქმარმა გადაქნია თავი და უთხრა: „აბა, ახლა პურით პური მიანც მაქამეო!“ ცოლმა კორკოტი მოუშხა და დაუღდა წინ. „აი, ეს გახლავს „პურით პურის ჰამაო“. მერე და ეს რა ფლავია? — ჰკითხა გულმოსულმა ქმარმა: „არც ფლავია და არც ჩლავი. მაგრამ მე რასაც გპირდებოდით ის კი არისო!“ — მიუგო ცოლმა. — ეს არაკი დღემდის ჩვენ უბრალო ხალხური ხუმრობა გეგონა... აი, რას ამბობს „ივერიის“ მეთაური: „პალატაში და სენატში დეპუტატები და მინისტრები მხოლოდ „წაჯექ-უკუჯექობას“ თამაშობენ და მათი ამორჩეული კაცები არც აფლავი არიან და არც ჩლავიო!“ აი, სად ყოფილა სიმართლე და ქვეყნის გახეთქი კი სულ სხვას გაიძახიან!.. ვი მას, ეინც „ივერიას“ არ კითხულბას!!! მართალია; მეორე მეთაურმა სულ სხვა თქვა: „ქაზიშირ-პერიეს გადადგომას საქვეყნო... მსოფლიო მნიშვნელობა აქვსო“. ამ ორში ერთი და ერთი უნდა ტყუოდეს; მაგრამ თვით გახეთქი კი მართალია, რადგანაც „ჰოსაც“ ამბობს და „არასაც“!.. „ივერიის“ მკითხველს შეუძლია ისევე გაიმეოროს, რაც ერთმა სენის ცოლმა თქვა: „ძალიან ჭკუიანი იყო ჩემი ქმარიო. საღამოს შეხედავდა ცას და იტყუა: „ხვალ, ან დარი იქნება და ან აედარიო!..“ და მართლაც მეორე დღეს ხან დარი დგებოდა და ხან აედარიო!“

სამეგრელოს ვითარება

მამანი ჩვენა,
 თავის დროს ქენი
 თავის დროს იუვენ სახელგანთ...
 მთ დიფარს,
 სისხლით დაიფრეს,
 სისხლ-შეშისილი მამული თვისი
 და სასო ღვთისა,
 მტველი ერისა
 ენა, საუღარი, საწმენო-ება.

ბრ. ორბელიანი

იან, ბევრი მარგალიტით - ხელის-ხელ საგოგამანები ვანიძე დავითოვს, გვიანდრძეს „სახელგანთა მამათა ჩვენთა“ და მათ შორის უპირველესნი და უდიდესნი არიან „ენა, საუღარი, საწმენოება“. ეინ მოთელის, ან ეინ წარმოიდგენს იმას, თუ რა სისხლის ღვრით, სცოცხლის განწირვით, მუღმივი ბრძოლის ევლზე ტრიალით, მამულ-დედულის და ოჯახის ოახრებააწიოკებით, შეიჩინეს, დაიფარეს მათ სასო ღვთისა, მტველი ერისა ენა, საუღარი, საწმენოება“. საფიქრებელი და მასთან მოსალოდნელიც იყო, რომ „შვილი მამას ემჯობინებოდა“ და რაც მამამ უანდრძდა, იმას თუ არ გააძლიერებდა, თუ ფრთას არ შეასხამდა მტყიეც ნიადაგზე არ დააფუძნებდა, ღვთის ანაბრათ, წაღმა-უკულმა სატრიალეგლათ, ჭუჭყიანი ხელების შესალახ-გასათუხანათ მიინც არ დატყებდა.

ღრა შეიკვალა. საწმენოებით გამსჭვალული და ზნეობით განსეტაკებული „მამების“ შვილინი „წახდენ ზნეობით“. უსასოობამ და უჩრწუნოობამ ღრმათ გაიდვა ფევი ჩვენს საზოგადოებაში. ნაყოფს ამ დამამზობელ მოვლენისას ჩვენ კიდევ ვმტო. ხშირია ჩვენში თანამომის კლა-ჩენა, ქურღობა და საზოგადოებრივი ავანკობა, ცუცხლის წაკიდება, ერთობანეთის გაუტანლობა, განკიცხვა, ანკარება და სხვა და სხვ. ასეა ყველგან საქართველოში, თუ არ ეცდებით, და სამეგრელოში კი, რა სათქმელია, გადაჭარბებით!

არც ერთი კუთხე საქართველოში, გარდა სენათისა, ისე არ შეფერხებულა საწმენოების მხრივ, როგორც სამეგრელო (ან რაში არ ვართ ჩვენ უკან ჩამორჩენილი?!). და ეს უფრო სამწუხარო და სამძიმოა თავის შედეგით, ვინემ სხვა ჩვენი დასაკლისი. უმეტრება — უღმობელი და მოსისხლე მტერი კა-

კობრიობისა — არის ნიადაგი, საიდანაც აღმოჩნდა ეს არასანატრელი მოვლენა...

მოწინავე ერი აღჭურვილი მეცნიერების ფარხმლით, ასული უმაღლეს საფეხურზე სწავლადანათლებლისა, საზოგადო და კერო ცხოვრებაში ხელმძღვანელობს სარწმუნოებრივ კშშარიტებასთან ერთათ ჰუმანური (კაცთმოყვარული) აზრით...

მართალია, კერა-უქმ დღეებში საესებით საესეა ჩვენი ეკლესიები, ეთომდა მლოცველებით; სანთელიც ბლომათ იწეება ხატების წინაშე. ჩვენი ხალხი გულით და სულით მონდომებულია მოიცილას, დამსახუროს წყალობა უმაღლესი არსებისა კრავბატენბ-ეყვრულ-ინდოურის შეწირვით, მარხვით და კიდევ ბევრი რამეებით, რომელთ ჩამოთელა ძნელიც არის სიმრავლისა გამო. სამწუხაროა სუყველაობის ამას ჩაიდან გარეგნობით ფორმისათვის. აბა, ჰქონებთ ჩვენს დაბალ ხალხს, თუ გინეკეთილშობილსაც, რაშიმ მდგომარეობს მათი სარწმუნოება, რას მოითხოვს ის მთვან? არც ერთმა მთვანმა არ იცის, რა განსხვავებაა, თუგინდ ქრისტიანებას და მამადაიანებას შორის. „ჩვენ ქრისტიანები ვართ, ისინი თათრებო, ჩვენ ღორის ხორცს ეჭმით, ისინი არაო, ჩვენ პიჯგას ვიყურთ, ისინი „ნამახს“ შერებინაო“, აი — პასუხი, რომელსაც თქვენ მიიღებთ მთვან.

ამისთანა სარწმუნოებრივათ უმეტარიო ის ერი, რომელმაც თითქმის ქრისტიანობის დასაბამიდან აღიარა ქრისტიკ რჯული და შემდეგ მედგრათ იცვდა მას მიქინვარე მტრის ხელიდან!

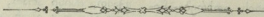
მერე რით უნდა ახსნას ეს გარემოება? რა არის უმთავრესი მიზეზი ჩვენი სარწმუნოებრივი უმეტრებისა?.. ჩემის აზრით, უმთავრესი მიზეზი ამისი არის მოუშადებლობა ჩვენი სამღვდლოებით. დღეყინდელი სასულიერო სემინარიებით თავისი პროგრამით სრულებით არ ეთანამებინაო ჩვენი ერის სარწმუნოებრივს მოთხოვნილებას. მოვიგონოთ ის დიდებული ღრა, როცა ღვთისმეტყველება, სასულიერო ფილოსოფია და სასულიერო მკერ-მეტყველება უზენაეს ხარისხამდე იყო მიწვენილი საქართველოში, როდესაც ათონის მთაზე, იყალთოს აკადემიაში, გელათის, მარტვილის, ბელის და ოპიზის მაღალ სასულიერო სასწავლებლებში ათასობით ასრულებდენ სამოძვროთ გამზადებულნი პირნი თანის სასულიერო განათლებას და მოელს კაკასიაში ჰქუხდა ოკროს წყაროებსავით მათი ძლიერი სიტყვა, როდესაც მეფისა და მთავრის შვილები არ უკადრისობდენ სხიმი შემოსვას და ქრისტიანობის ბურჯათ ყოფნას, როდესაც იოანე პეტრიწი, ეფთიმი და გიორგი მთაწმინდლები, ეფრემები, ილარიონები და მრავალი სხვა ქართველი ფილოსოფოსები მნა-

თოზათ იდგენ საქართველოში და მტკიცეთ ეყარათ ხელში ხალხი, ზნეობით და სარწმუნოებით გაშვენილებული, როდესაც ამ ნაციონალურ სარწმუნოებას საქართველოს ერთი გმირათ შეეკმნა თავის ქვეყნისა და ქრისტეს სარწმუნოების დასაფარავათ, როდესაც თვით ძლიერი მეფე საქართველოსი და-
 ვით აღმაშენებელი თხზავდა საგალობლებს და ძლისპირებს, იცავდა სამშობლოს, ეჭირა რა ცალ-ხელში ფსალმუნები და მეორე ხელში ხმალი. დღეს მათი გონებით ნაწარმოებნი, მრავლისაგან უმრავლესნი ტყაუჭე ნაწერები, ჰყრიან უპატრონათ; არცერთი ჩვენი საუღელლო პირი ამ სულიერ საუნჯეს აღარ ეყარება, არ კითხულობს, არ ავარჯიშებს მითი გონებას, რომ ხალხს გაუხდეს ქვეშაირტ მოძღვრათ და მტკადებულათ. რატომ ათასობით არ უნდა იკოს დასტამბული ეს ნაშინი ძველის დიდებულის საქართველოს განათებისა, რომ ჩვენმა დღევანდელმა მწყემსმთავრებმა მასში ჰპოვიან ძალი ქრისტიანობის დამყარებისა და ზნეობით ხალხის ამაღლებისა. სანამდის ჩვენი ქართველობა არ დაეწაფება ამ ძველ-ბურს საქართველოს სულიერ სწავლა-განათლებას,

მანამდის შეუძლებელია ჩვენმა ხალხმა მიიღოს უმაღლესი კაცთ-მოყვარული ქრისტიანული მცნება, რომელიც გამოაბრუნებს თავის სამშობლო ნიადაგზე წვეს ერს. სანამდის ჩვენს სემინარიებში არ დამკვიდრდება ძველი ჩვენი წმინდა მამების მოძღვრება, მათი ნაწერებით არ გაეანათლებს სამღვდლო მისამზადებელს პირებს, მანამდის შეუძლებელია, ჩვენი ერი რომ დაადგეს ქვეშაირტს ქრისტიანულს გზას, იკოს თავისი ენაობა და გარე-შეირტყას ძალი თვითარსებობისა ზნეობის ასამღვლებლათ. ამისთვის საქირთა ჩვენმა საუღელლოებამ თვითონ გამოიღოს ხელი, შეადგინოს საზოგადოება, შეკრიბოს ფული, გამოიყოს ძველი ჩვენი სასულიერო გონების საუნჯე და მიცეს ხელში ჩვენს სემინარიელებს შესასწავლათ, რომ ღირსეული მწყემსები დაეუმზადოთ ჩვენს ერს. დღეს კი ჩვენი სამწუხაროთ სულიერი მწყემსი აღარ მოგვეძიებება და ამის შედეგია ის ცრუ-მორწმუნეობა, რომელსაც ძლიერ ღრმით გაუღდამს ფესვი ჩვენს ხალხში...

ამი ხეთელი

ქართლ-კახეთის შეერთების ისტორიიდან

8 იანვარს, 1762 წელს გადაიკვალა ქ. ასტრახანში ქართლის მეფე თეიმურაზ მეორე. სწორეთ ამ წელს მისმა შვილმა ერეკლემ ქართლ-კახეთი შეაერთა ერთ სკოპტრას ქვეშ. ამ მიმე საქმეში ერეკლეს მალე გამოუჩნდნენ ტყეიანი თანამეწყენიც; მათ შორის პირველი ალაგი უჭირავს ანტონ პირველს, რომელიც ერეკლეს მიერ ხელ-მეორეთ დანიშნულ იქნა საქართველოს ქათალიკოზათ. მკითხველს მოეხსენება, რომ ანტონს შეუპავს კათალიკობის მიღება და თეიმურაზმა იგი განდევნა თავის სამეფოდან. ანტონი იძულებული გახდა, რუსეთს წასულიყო. იქ იმართლა თავი სინოდის წინაშე. შემდეგ ამისა ანტონი დაინიშნა ევალიდირის არქივისკოპოსათ. მეფე ერეკლე დიდთ წუხდა, რომ ბრძენი და ენერგიით საესე ანტონი იმყოფებოდა რუსეთში. აი, სებათა შორის, რასა ჰწერდა ერეკლემ ანტონს 1767 წელს: „მეფის ძეო, პატრიარქო, წმინდა ანტონი!... მე უშენით ვერ ვიქნები, თვარემ ბოლოს გამოჩნდება. მე უშენით არა მიაგებარა. სწორე გიხსნა, ერეკლას მართლა ეიხალისებ და თუ სიხარული მტარს, თუ უწინ შენ არა ხარ, როგორ იქნება ჩემთვის სიხარული? შენ, საქართველოს ეკლესიის მა-

რილი... გავეცალე და, რადან ეს დავემართა, არცარა საქები რამელა დაგვრჩებოდა... შენი ამ ქვეყნიდან დაკარგვა ჩვენ უნდა დავემძიმოს, ვისაც ჭკუა აქვს, თვარემ იმედი მაქვს, რომ, საცა იქნები, შენ შენ პატეი არ დაგაკლდება, მაგრამ ჩვენ რა ექნათ?... დაბრუნდა თუ არა რუსეთიდან, ანტონ I შეუღდა ხალხისათვის და სარწმუნოებისათვის ზრუნვას. დადგა სანატრელი ღრო საქართველოსათვის. წინათ, რამოდენიმე საუკუნის განმავლობაში განცალკევებულნი და განშორებულნი ქართლ-კახეთნი ისევ შეუერთდნენ და ამასთანვე შეუღდნენ თავის საშობლო ბედის აღდგენას. საქართველოს ჰორმონანტზე დიდების მზე თან-დათან ბრწყინებულთ ამოდიოდა. ჩვენი წარჩინებული მამულისშემკლნი გამხრევედნენ, რადგან მათ ჰყავდათ მფთაურათ ერეკლე II, ეს მართლაც რომ გმირი მეფე, დაუღალავი მშრომელი და ტყუიანი მმართველი... მაგრამ, ჩვენდა საუბედუროთ, მეფეს მალე გამოუჩნდნენ შინაური მტრები. შედგა მთელი რაზმი მეფის ორგულთა და, აი, სწორეთ ესენი ნელ-ნელა თხრდნენ ერას ერთობის საძირკველს. იღვა განცალკევებისა ძეალ-ბილიში იყო გამგზადარი მამონდელ ქართველთა შორის. ქართლ-კახეთის შეერთების წინააღმდეგნი იყვენ ქართლის პირველი ფეოდალები — უცუთესი წარმომადგენელნი ქართლის თავადობისა. ეს გულ-საკლავი ამბავი დი-

დათ საინტერესოა და საგულისხმო; ამიტომაც, ექვტეპო უფრო დაწვრილებით აეწერა იგი. ვკანებ, პატრიცემული მკითხველი ამაზე არ დაამტკიცებდა. ეს ისტორიული ეპიზოდი ნათლად გვიჩვენებს წარსული საუკუნის ჩვენი მამულისწილების უთანხმოებას და ინტრიგებს, რომელთაც ასე საუბედუროთ მოჰქმედეს ჩვენს საყვარელ სამშობლოს ბედზე...

I.

მე-XVIII საუკუნის დასაწყისში ქართლის ტახტ-ეკვტო მუხრან-ბატონიშვილებს. მათ შორის შესანიშნავია მეფე ვახტანგ VI, კანონმდებელთა წოდებული. ეს უკანასკნელი, შევიწროებული პოლიტიკური მდგომარეობის გამო, იძულებული გახდა 1724 წელს ქართლიდან რუსეთში წასულიყო შემწეობის სათხოვნელთ. კარგათ მოგვსენებათ, რომ 1790—92 წლებში რუსეთის იმპერატორი პეტრე I ემზადებოდა სპარსეთთან საომართ. ასტახანის ლებერსნაბოარი არტემი გოლინსკი ცდილობდა, რომ ქართლის მეფე ვახტანგ VI-ს რუსეთის მხარე მიეღო. ამისგან ვახტანგმა დაიწყო მოქმედება სპარსეთის წინააღმდეგ. ეს გარემოება, რომ ქართლის მეფე რუსეთს მიემხრო, ძალიან აწუხებდა ოსმალეთს. სულთანმა შემოუთვალა ვახტანგს, რომ „შენ უნდა ჩვენი მონა გახდებო, თორემ ჯარით დავესვივითა“. რადან ამ დროს რუსეთის ჯარი ვერ მოეწევა ვახტანგს და თითონ კი იმდენი ძალაც არ ქონდა, რომ ეომნა სპარსეთის და ოსმალეთის წინააღმდეგ, ამიტომაც ქართლის მეფემ მიწერა სულთანს „გემომბოთო“.

1722 წელს ვახტანგმა თავისთავი კიდევ ქრისტიანთა აღიარა. წინათ მან შაჰის სასტყის ბძანების ძალით მამადიანობა მიიღო. სწორეთ ამ დროს, კახეთის მეფე კონსტანტინე, რჯულით მამადიანი, სახელთ იმამ-ყული-ხან შეიქმნა ვახტანგის მძიმეარე მტრთა. კონსტანტინე მიწერა შაჰს წერილი, რომელშიც ვახტანგი არის გამოყენილი, როგორც „მემშობიერ“ სპარსეთის წინააღმდეგ. კახეთის მეფე სხვათა შორის ჰწერდა შაჰს: „ვახტანგი იწვევსო რუსის მივეს“. მამად-ყული-ხანი თხოვედა შაჰს, რომ ნება მიეცა მისთვის, ვახტანგი ტახტიდან გადმოეგდო და თვითონ დაეყრა ქართლის სამეფო. შაჰმ მამინე ჯარი გამოუგზავნა კახეთის მივეს. ამ ჯარით კონსტანტინე დედა ქართლს, მაგრამ პირველთა იგი მამინეთი დამარცხდა. კახეთის მეფე მეორეთ შეებრძოლა ვახტანგს, ქართლის ჯარა სრულით გაჰყანდა და თვითონ აიღო; ვახტანგი კი წვიდა იმერეთში. აქედან მან შეატყობინა თავისი უბედურება არტემ გოლინსკის და თხოვედა შემწეობას. საუბედუროთ, რუსეთმა თავის დროზე ვერ უშველა ვახტანგს. ამავე დროს ქართლ-კახეთი დაიჭირეს ოსმალებმა.*)

ასეთს საშინელს ხიფათში ჩაყარა ვახტანგი, ეს ვახტანგი და ბეკუარი მეფე, რომელს წინააღმდეგ თითქო საგანგებოთ ბედიც კი მოჰქმედებდა. ერთთ ერთი ნუგეში ვახტანგისა ისღა იყო, რომ ერისთოს წასულიყო და პირადად ეთხოვნა ავტრე დრისათვის დახმარება და შემწეობა. ოსმალები რომ გაბატონდნ ქართლში, მამინე განდენეს ვახტანგის შეილიც ბაქარი და ანტონი I კათალიკოზის მამა, იესე, რჯულით მამადიანი, დასვეს მეფეთ. ვახტანგ მეფე ბერეს ცდილობდა რუსეთში, დაებრუნებინა ქართლის სამეფო, მაგრამ მისმა ცდამ ამათ ჩაიარა. ბედ-დასავან დატანჯული ვახტანგი ევლარ ელისას თავის სამშობლოს ნახვას და გადაიცვალა 62 წლისა, ქ. ასტახანში, 1737 წელს. აი, ამ დროს სპარსეთის ტახტზე ავიდა ნადირ-შაჰი. ამ თავის დროზე დაღამო ჩვენილი მამქ ქართლის სამეფო ოსმალეთს წაართვა და ოსმალების ჯარის სრულით გარეცა აქედან. თითონ დარჩა სახატხო ქალაქს თბილისში, 17 დღე, რომლის განმავლობაში თავდაღანურობის უფლება რიგისამებრ დაამტკიცა. მეფის მაგერ მან დანიშნა სპარსელი ხანები, ამ ტომთ 2 ქართველი თავად: ორბელიანი და ამირაჯიბი; ესენი სპარსეთში აღიხადდნ და რჯულით მამადიანები იყვნენ.

მეტათ უბედურ მდგომარეობაში ჩაყარა ქართველი ამ უკანასკნელ დროს. თავდაპირველათ ქართლის სამეფოს აწუხებდა შანშე ერისთავი, რომელიც ლეკის ჯარის დახმარებით ებრძოდა ქართლის თავდაღანურობას. შანშეს ბელადობამ დიდი ზარალი მოუტანა მთელ ქვეყანას. მოთმინებით გამოსულია ქართველებმა მოახსენეს შაჰს ქართლის ორხრება შანშე ერისთავისაგან. ეს ამბავი დიდათ ეწყინა ნადირ-შაჰს და ქართლის თავადებს მისცა ჯარი შანშეს წასახდენათ. „თუ დამიჭიროთ შანშე, ყოველი თქვენი საწადელი აღვასრულო და მოგაც წყალობა უშურველიო“. შაჰმ მისცა გიგი ამილახვარი ქნის ერისთავი და დაეავლა იმ ქვეყნის ბელადობა. თვითლის გამოისტუმრა ღიდ-ძალი ჯარი, იმამ-ყული-ხანის წინამძღოლობით. ამ ჯარში იმყოფებოდნენ ინდოელი, ლაურელი და ბეგრის სხენი, სულ 6,000 კაცი. ამ მხედრობას კიდევ მოემატა ჯარი აფნისა—უკაცნი შენი, ლეჭრანი და შინველნი, მკირე რამ მოსაფრებელი ეფრათ ტანზე, ვითარცა ზეწარი ჩამოფრქვით თავზე, შვაკვასთ დედათ ფხოველთა*).

1741 წელს, აგიუსტოს ეს ჯარი გაიყო სამ ნაწილთ და ასე გაილაშქრეს უბედურ ქართლზე. ერთი ნაწილი ჯარისა მისცეს არავეის ერისთავს და გადასცეს ლომის-ზე, მეორე ჯარი ქაანზე შევიდა, მესამე კი—ლაბზე. შედგვი ამ მხეცური ვალამ-

*) Буткова 62 უ.

*) ქან. ტხ. II, 346.

ქრებოსა იყო მეტად სამწუხარო: ქსანი სრულიათ ააოხრეს, დაწვეს, დაატყვევეს და ამოწყვეტიეს ურცხუნი ხალხი, დაქციეს ციხეები, კოშკები; ერთი სიტყვით მეშვიდისის მოწყობით არასდ დაუშვეს შენობა*. შანუე ერთსივე გამაზრდა აწერის ციხეში. მაგრამ ჩა დაბატო, რომ საქმეს მაღელ წააგდეს ახალციხეს ფარულით გაიპარა. აქაურმა ფანში დი და პატივსიყვით მიიღო. აწერის ციხე, რომელშიაქ შანუეს ცოლ-შვილი დაატყვევეს, დაქციეს და სიმაგრენი სრულიათ ააოხრეს. სპარსეთის ხანმა გაუშვა მარბიელი ავღონისა და სავა ჩა დარჩენილიყო, ვაკარცეს. ამ გვარათ ხალხის ტყვეობი და ხოცობი, ციხეების და შენობების დაწეოთ და ნგრეობი, გიგმა ამილახვარმა მოიყვანა სპარსელი ჯარი სოფ. ფხვირისამდე (გორის მახრამში). წარსულ საუკუნეებში ქვეყნის მიწასათ გასწორება დიდ გამაზრდებათ მიარნდთ ჩვენ თავადებს, ამიტომაც იმამ-ყული-ხანმა და გიგმა გაგზანეს ჩაფარი მასთან და აცნობეს მას ყოველივე ყოფილი*. გაზარებულმა შამი უბოძა შენდვი რაჟამი: რაჟ ტყვე იყოს, სულ ავღონის ჯარი მივიტოვო*. ტყვეთა რაჟები ამ აოხრებულს ქვეყანაში იყო 900 კაცი; დიდი, თუ პატარა. ეს საცოლონი საჩუქრებათ აჩუქეს მზეც აღვანდებს. იყო ტრილი და ვემა ტყვეთაგან—გულის სვედით მოგვითხრობს თანამედროვე მწერალი. ვისაც კი შეეძლო, თავი დაიხანს. ამ დროს ისე თურმე ვაიაფდ და ტყვე, რომ თითო ვეჯაკს ორ მიწალთუნათ ამღვიდენ. რომელიც ვერ გაყიდეს, იმათ ისე ეყარობოდენ, როგორც ოთხფხ პირუტყეს. მენატრანეს სიტყვით სენარსეთი ეყლსა ქრდიან და ზოგს წყალში ყრდიან*. *)

(შემდეგ იქნება)
ა. გარეყვანაშვილი.

ჩვენი სახილბა

გარსკევეს, 20 იანვარს აბაშიძის ბენფისში ითამაშეს „რევიზორი“, კომედია გოგოლისა. თარგმანი ალექსი ჭიჭინაძისა. ასეთი შეგინორი ენით ნათარგმნი კომედია ჩვენს რეპერტუარში, შვიდისა, არა აქვს. მსახიობთა მიყვარბმა თამაშობამ საზოგადოება ალტაცებაში მოიყვანა. ეს წარმოდგენა უნდა ჩათვალას ნამდვილ ქართული ხელოვნების გამარჯვებათ, რადგან ამ ხელოვნური წარმოდგენით უკველი შეგინებული მაყურებლის თვალში ვაცოცხლდა საესეებით ის ენაქა, რომელიც გენიოსს მწერალს ქჭირა თეთთან თავის გათვანში გამოასახული. თეთი გავალოთ რომ ვაცოცხლებულიყო, მიუსტილებლათ ხლესტაკოვის როლის მონამაშეს გარდა ყველა მსახიობებს გადაკოცნიდა. ჩვენ ბეერჯულ გენიანეს „რევიზორი“, სცენაზე კდამალოთ, მაგრამ ასე ხელოვნურათ ასრულებული არ არაოდეს. თუ ქართული თეატრის ამხანაგობამ და მსახიობთა დასმა ასე გულმოდინეთ იზრამეს, მიუცილებლათ ქართული საზოგადოება და სომხისაც ოპერებს თავს

დაანებებენ და ქართულ წარმოდგენებზე დაიწყებ სიარულს.

ერთი შენიშვნა უნდა მიეცე ბ-ნ შათირიშვილს. იმას jeun premier ობაში ნიქი ეტყობა; მაგრამ ხლესტაკოვი კი ვერ ითამაშა, როგორც მის ნიქს შეეფერებოდა. მე ვფიქრობ, ეს იქიდან წარმოდგა, რომ მას არ ესმის თეთი ხლესტაკოვის როლი. ეს არამხად და ფუქსავატი აზნაურისშვილი, უფულობით ტლამბის სასტუმროში ჩამწვედული, ციხის მიზუნს რაზე ნართათ თავს უშვლიდა. და არ იცის კი, რა ქნას. ამ დროს მისდა მოულოდნელათ იმას შეემთხვევა ი თეთი გარემოება, რომ ჯერ გაზრუებული და არც ესმის, რა უნდა ქნას. ბოლოს მიხედება გულმოდინებლობას პროვინციის მთავრობისას და კიდევ ჩანდებდა ძალიან კარგათ განენბაში, როგორ ხერხანათაუც უნდა ისარგებლოს ამ შეგინერი გარემოებით.

სხევი რევიზორს ეძახიან და თეთრანაც იყერებს. მაგრამ მარტო შეფერებით საქმე არ გავითვებოდა, რომ თეთი ხლესტაკოვი ისე გულმარტავათ, ისე ალტაცებით არ შეეთვისებოდა ამ თავის ახალ მდგომარეობას. ის ცროუმს და თეთრანაც ისე ვატაცებულთა ამ თავისი ბრწყინვალე როლით, რომ თავისი სიცოტრუე თეთრთნე სჯერა, ღრმათ დარწმუნებულთა, რომ რასაც აპირებს, ყოველივე უტყუარაი სიმართლეა. მხოლოთ ეს შეურყვეველი დარწმუნება ხლესტაკოვისათ თავის დროებით რევიზორობაში ხილბას პროვინციის გამგებობის წარმომადგენლებს და ყველაზე უფრო თეთი გაროდნისს. ამითი აისნება გულმარტობა პროვინციის გაიძევა გამგებლთა. ბ-ნ შათირიშვილმა ვერ ვაატარა ხელმწიფრათ თავისი როლი იმისთვის, რომ თეთრანსაც მოათ არ სჯეროდა თავისი რევიზორობა და „ანსამბლში“ დისლანის ახდენდა. ჩინებული იყო ბ-ნი ნ. ჯორჯაძე ისევეის როლში. იმან გამოიჩინა ნადვილი ქართული დინჯი მახილოვანებინი ოხუნჯური ნიქი, ვურჩეთ თეატრის ამხანაგობას ბ-ნი ნ. ჯორჯაძე არ გაუშვას მსახიობთა დასიდან.

ერთმა უსამონერო შემთხვევამ გული დავიჭრა. ბ-ნ ე. აბაშიძემ ერთი საჩუქარი არ მიიღო. თურმე ეს იყო ამხანაგობისგან მიორთმეული. ჩანს ამხანაგობასა და მსახიობთა დასს შორის არ სუფვეს კარგი ვანწყობილება.

ჩვენი ქართული თეატრის სახელი და დიდება ორი კაცია: გ. აბაშიძე და ალექსიე-მსხილავი. ესენი დიდი ნიქის მსახიობები არიან. ამისთვის ჩვენი მოვალეობაა, რომ დიდი ნიქის მსახიობების „აკარიზები“, ახორციელობაც, ეტყვირთათ და არ ვენაგროთ მათი პიროვნება. მაგრამ სამწუხარათ ჩვენში გულ-ამაყ კაცებს კიდევ უფრო გულ-ამაყი ენატრისინა მანდილოსნებიც თანადღვენ რომელიც თუ იმათს ჩიტუნთა თამყარებობას ჩამე აწყენინეთ, აღარც მოღვეწეობას და აღარც გენიოსობას არას დიდებენ... ვერიბდათ ასეთ მანდილოსნებს და უფრო მეტი სულგარძელება გამოვიჩინოთ საზოგადო საქმეში.

მახავალი
ქვედაქორ-კამბოტეჟელი ახ. თ.-წერეთლისა.

*) ჭარ. გვ. 347 გ.